

До Спеціалізованої вченої ради

Д 11.737.02

у Донецькому державному

університеті внутрішніх справ

вул. Велика Перспективна, 1,

м. Кропивницький, 25015

ВІДГУК

опонента, доктора юридичних наук, професора Ковальчука Сергія Олександровича на дисертацію Тимчишина Андрія Михайловича «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертації зумовлена її концептуальним характером для наук кримінального процесуального права та криміналістики і включає в себе доктринальний та правозастосовний аспекти.

У доктринальному аспекті про актуальність теми свідчить те, що незважаючи на істотний внесок науковців у розробку теоретичних і практичних аспектів проблематики використання спеціальних знань у кримінальному процесі, переважна більшість наукових розвідок, по-перше, здійснювалася в контексті розробки методик розслідування та стосувалася, як правило, використання спеціальних знань під час досудового розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень, а по-друге, ґрунтувалася на законодавстві, яке на сьогодні зазнало істотних змін. Водночас, комплексного дослідження в доктринах кримінального процесу та криміналістики теоретичні

та практичні засади використання спеціальних знань не набули, що вказує на нагальну потребу в систематизації наукових підходів до визначення спеціальних знань і класифікації суб'єктів їх використання, наданні криміналістичної характеристики форм їх використання у кримінальному провадженні, розкритті праксеологічних особливостей використання спеціальних знань у ході проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваного, окресленні концептуальних підходів до поняття судової експертизи та характеристиці її видів, дослідження порядку призначення і проведення судової експертизи, наданні характеристики оцінювання висновку експерта тощо. Це забезпечить отримання нових наукових знань, у тому числі й стосовно можливих шляхів вирішення існуючих проблем як теоретичного, так і практичного характеру.

У правозастосовному аспекті актуальність теми зумовлена наявними у слідчій і судовій практиці проблемами, пов'язаними із правильним використанням спеціальних знань, зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій, у сфері господарської діяльності, проти життя та здоров'я особи, проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Викладене свідчить про актуальність обраної А.М. Тимчишиним теми дисертації, її теоретичну і практичну значимість та вказує на логічність постановки і вирішення комплексної науково-прикладної проблеми щодо формування методологічних зasad використання спеціальних знань у кримінальному провадженні з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної практики.

Обрання дисертантом проблематики дослідження узгоджується з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454), Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права (постанова загальних зборів

Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» (0120U105580).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є обґрунтованими, переконливими та методологічно вірними, мають системний, комплексний характер і містять необхідну новизну.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджуються з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Об'єкт дослідження автором визначено як правовідносини, що виникають у діяльності органів досудового розслідування під час виявлення й розслідування кримінальних правопорушень та суду у ході судового провадження. Предметом дослідження є спеціальні знання у кримінальному процесі України.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується коректною методологією, використаною нормативною базою, фундаментальною теоретичною та емпіричною основою дослідження.

Методологічним підґрунтям дослідження стала сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системний, моделювання, формально-логічний (догматичний), статистичний, соціологічні (спостереження, інтерв'ювання, анкетування). Системне і комплексне застосування вказаних методів, з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності, сприяло забезпеченням всебічності і повноти проведеного дослідження спеціальних знань у кримінальному процесі України, об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

У ході обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертантом, використано широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з кримінального процесуального права та криміналістики, а також інших галузевих дисциплін, зокрема: конституційного, кримінального права, психології, філософії тощо. Наукові джерела використані здобувачем переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих або інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідника та його високу загальну наукову культуру.

Автором використано широку нормативно-правову базу, а також достатній емпіричний матеріал, репрезентативність якого вплинула на обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій проведеного дослідження.

У цілому, аналіз дисертації дає підстави констатувати, що вона є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням актуальної для наук кримінального процесу та криміналістики проблематики щодо формування методологічних зasad використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. З урахуванням чіткого та послідовного формулювання мети і завдань дослідження, автором достатньо повно розкрито основний зміст теми, висвітлено найбільш актуальні її проблеми і зроблено наукові висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою, з належним використанням понятійно-категоріального апарату, оформлена у відповідності до встановлених вимог. Матеріал викладений чітко, логічно, послідовно та доступно.

Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження. Повнота викладу в дисертації основних наукових положень, висновків і рекомендацій відповідає встановленим вимогам.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх значення. Наукова новизна отриманих

результатів визначається обраною темою і колом розглянутих у дисертації питань. Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому реалізовано доктринальний підхід до формування теоретичних, правових і практичних зasad використання спеціальних знань у кримінальному процесі України, з визначенням шляхів розв'язання низки проблем у діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів.

Сформульовані й аргументовані автором результати дисертації є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи наукової новизни і пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства. Зокрема, автором вперше:

- розроблено наукові основи комплексного криміналістичного використання спеціальних знань у кримінальному процесі України, що ґрунтуються на генезисі правової регламентації, процесуальних засадах використання, дослідженні основних проблемних питань проведення судових експертиз у розслідуванні кримінальних правопорушень та спрямовані на забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування і судового розгляду кримінального провадження, визначають специфіку збирання доказів за допомогою гласних (процесуальних) і негласних (оперативно-розшукових) засобів і методів;

- проведено періодизацію розвитку спеціальних знань в Україні за критеріями, що визначають найважливіші криміналістичні події та процеси, пов'язані з виникненням нових напрямів, течій і тенденцій їх розвитку з визначенням на кожному етапі характеру впливу специфічних історичних, соціально-економічних, технічних, воєнно-політичних та інших чинників на стан і динаміку кримінальних правопорушень, оцінкою доктринальних підходів до розв'язання криміналістичних проблем з огляду на стан законодавства та наявний науковий інструментарій використання спеціальних знань, зокрема: перший (з давніх часів – до кінця XIX ст.) – виникнення та формування наукових основ; другий (кінець XIX ст. – до 70-х рр. ХХ ст.) – диференціація

наук та формування дляожної з них предмета, термінології, методології; третій (із 70-х рр. ХХ ст. й донині) – розвиток криміналістики як самостійної юридичної науки, навчальної дисципліни та практичної діяльності, апробація наукових досягнень у праксеологічній площині;

– визначено напрями застосування спеціальних знань спеціалістом у розслідуванні кримінальних правопорушень відповідно до кримінального процесуального законодавства за формами: праксеологічний (підготовка, організація та безпосередня участь у проведенні слідчих та інших процесуальних дій; пошук, виявлення, фіксація та вилучення слідів (мікрооб'єктів), речових доказів, виявлення, огляд та відірання зразків для експертного дослідження); методичний (застосування науково-практичних прийомів та методів проведення окремих слідчих (розшукових) дій); технічний (вибір і застосування науково-технічних засобів, що використовуються для виявлення та фіксації речових доказів); консультативний (надання усних та письмових роз'яснень з питань, які виникають у ході проведення слідчих (розшукових) дій, або питань, які в майбутньому будуть вирішуватись за допомогою експертизи);

– сформульоване концептуальне бачення доцільності застосування методу криміналістичної розвідки (Forensic intelligence) в Україні, заснованого на збиранні, отриманні, обробці, аналізі та використанні спеціалістом криміналістичної інформації у кримінальному провадженні, із створенням оперативно-аналітичного підрозділу у складі Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України для обробки та систематизації криміналістичної інформації шляхом застосування пошукових систем (Security i2 Analyst's Notebook, Python та ін.), спеціалізованого програмного забезпечення (goAML, goPRS, goCASE, goTRACE) з метою наповнення загальнонаціональних баз даних; налагодження співпраці із міжнародними організаціями та зарубіжними правоохранними органами; впровадження передових технологій (Big Data Technologies, Internet of Things

Technologies, VideoAnalytics та ін.), з метою швидкого встановлення підозрюваних;

– обґрунтовано доцільність розвитку в Україні, з урахуванням зарубіжного досвіду (США, Великобританія, Німеччина, Франція), експертної системи в частині систематизації висновків і пояснень фахівців на основі штучного інтелекту як систематизованої сукупності інформаційних технологій, спрямованої на виконання достатньо складних криміналістичних задач, що дозволяє: вивчити документи, проаналізувати докази і визначити можливий рівень складності провадження, а також згрупувати складні завдання й розробити пріоритети на їх розв’язання;

– розроблено комплекс заходів з удосконалення фіксації ходу і результатів слідчого експерименту, який проводиться на відкритій місцевості із залученням спеціаліста, за допомоги безпілотного літального апарату (дрону) обладнаного фото/відеокамерою, що забезпечує дослідження значних територій за короткий проміжок часу та якість зображення в реальному часі, при цьому мінімізуючи «забруднення» сторонніми слідами самого місця події й сприяючи складанню карти-схеми вивчення конкретного місця.

Таким чином, ступінь новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються теоретичною та практичною значимістю і можуть бути використані в:

- 1) науково-дослідній роботі (для здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток наук кримінального процесу та криміналістики за відповідними напрямами);
- 2) законотворчій діяльності (в ході внесення змін і доповнень до КПК України, Закону України «Про судову експертизу» та інших нормативно-правових актів, що регламентують використання спеціальних знань у кримінальному процесі);
- 3) практичній діяльності судово-експертних установ;
- 4) освітньому процесі (під час викладання навчальної дисципліни

«Кримінальний процес», підготовці лекцій і навчальних посібників з цієї дисципліни).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо повно викладені в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображені в 39 наукових працях, серед яких 1 монографія, 19 статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 3 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of Science Core Collection), 16 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Основні наукові положення, висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях, зарахованих за темою дисертації, та відображають актуальність обраної теми дослідження, її наукову новизну, теоретичну та практичну значимість, а також є вагомим внеском дисертанта в розвиток наук кримінального процесу та криміналістики.

Реферат містить загальну характеристику дисертації, її основного змісту і висновків, список наукових публікацій, зарахованих за темою докторської дисертації. Зміст реферату та дисертації свідчить про їх повну ідентичність у частині викладення актуальності теми, зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета, методів дослідження, наукової новизни одержаних результатів, їх практичного значення, особистого внеску здобувача, апробації результатів дисертації, публікацій і структури дисертації. Зміст реферату відтворює основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, стисло. Реферат не містить інформації, яка б була відсутня в тексті дисертації.

Відсутність (наявність) академічного plagiatu, фабрикації, фальсифікації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, мають самостійний характер та отримані дисертантом на підставі

особистих досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, автором вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувалися.

У результаті вивчення дисертації академічного plagiatу, фабрикації та фальсифікації не виявлено.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації. У цілому відзначаючи логічність і послідовність побудови дослідження, його новизну, обґрунтованість та аргументованість отриманих результатів, належний науковий рівень дисертації, потрібно звернути увагу дисертанта на певні положення, що викликають зауваження:

1. На сторінці 108 дисертації автор зазначає, що «застосовувати спеціальні знання можуть їх носії, які мають відповідні знання та володіють необхідними уміннями й навичками, а використовувати – сторони кримінального провадження, які, згідно зі своїм процесуальним статусом, наділені таким правом». Схожого висновку здобувач доходить на сторінці 118 дисертації, уточнюючи при цьому, що «застосовувати спеціальні знання можуть суб’єкти, які мають такі знання, відповідні навички їх застосування та уповноважені на це законодавцем». Такий висновок викликає низку сумнівів, оскільки слова «застосування» та «використання», відповідно до їх семантичного розуміння, є істотно наблизеними, що дозволяє використовувати терміни «застосування спеціальних знань» і «використання спеціальних знань» як синоніми. Більше того, із процесуальної точки зору застосовувати (або ж використовувати) спеціальні знання може лише той учасник кримінального провадження, який ними володіє та залучений до участі в ньому у відповідному процесуальному статусі (експерт, спеціаліст). Якщо вести мову про сторін кримінального провадження, то вони не застосовують (або ж використовують) спеціальні знання, а можуть використовувати у кримінальному процесуальному доказуванні висновки експерта, висновки спеціаліста і складені ним довідки як результат застосування (використання) останніми спеціальних знань, а також

використовувати консультації, пояснення та безпосередню технічну допомогу спеціаліста.

2. У підрозділі 3.2 дисертації здобувач звертається до детального аналізу порядку призначення та проведення судової експертизи, розглядаючи її призначення як процесуальну та організаційно-тактичну діяльність слідчого. Зокрема, на думку автора, «якщо говорити про прийняття рішення про застосування експерта до кримінального провадження та підготовки необхідних для цього матеріалів, а також оцінку висновку експерта та його використання в кримінальному провадженні, то тут суб'єктом буде слідчий» (сторінка 233 дисертації). Водночас, поза увагою здобувача залишилося дослідження проблематики застосування експерта як стороною захисту за її дорученням, так і слідчим суддею за її клопотанням у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України, що є вагомою гарантією права на захист.

3. У межах розділу 3 «Судова експертиза у кримінальному провадженні» дисертант розкриває порядок призначення і проведення судової експертизи (підрозділ 3.2) і механізм оцінювання висновку експерта (підрозділ 3.3). Проте, автор не враховує, що у структурі кримінального процесуального доказування, поряд зі збиранням доказів та їх оцінкою, виокремлюють також третій елемент (етап): перевірку доказів. Перевірка висновку експерта є розумово-практичною діяльністю суб'єктів доказування, спрямованою на підтвердження або спростування викладених у його змісті відомостей, та встановлення логічної узгодженості висновку експерта (або відсутності такої) з іншими доказами, що здійснюється шляхом його аналізу, синтезу, співставлення з іншими доказами та отримання нових доказів, зокрема шляхом допиту експерта і проведення додаткової та повторної експертизи. Звернення до дослідження механізму перевірки висновку експерта дозволило б здобувачу поглибити процесуальний аспект дослідження проблематики використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

4. У взаємозв'язку з попереднім зауваженням потрібно відзначити, що на сторінках 261-262 дисертації автор вказує, що «сам процес оцінки висновку

експерта складається з таких стадій: 1) перевірка дотримання вимог закону під час призначення та проведення експертизи...; 2) аналіз достовірності та достатності речових доказів і зразків, що досліджувалися, з точки зору використовуваних методик експертного дослідження; 3) оцінка наукової обґрунтованості експертної методики і правомірності її використання; 4) встановлення повноти та всебічності висновку...; 5) оцінка логічної обґрунтованості перебігу і результатів експертного дослідження...; 6) перевірка належності результатів експертного дослідження до кримінального провадження (тобто їх доказового значення)...; 7) перевірка відповідності висновку експерта наявним у кримінальному провадженні доказам». З одного боку, такий висновок призводить до змішування перевірки та оцінки висновку експерта як самостійних елементів (етапів) кримінального процесуального доказування. З іншого боку, в контексті дослідження механізму оцінки висновку експерта більш доречно було б виходити із процесуальних властивостей доказів: належності, допустимості та достовірності.

5. На сторінці 263 дисертації автор пропонує внести зміни до КПК України шляхом викладення статті 356 у новій редакції, в частині 1 якої передбачити: «1. За клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд, а під час досудового розслідування дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку...». Поділяючи таку позицію в цілому, потрібно звернути увагу дисертанта на два моменти. По-перше, стаття 356 КПК України міститься в § 3 «Процедура судового розгляду» глави 28 «Судовий розгляд», тому порядок виклику експерта для допиту під час досудового розслідування більш логічно було б врегулювати у главі 20 «Слідчі (розшукові) дії». По-друге, автору доцільно уточнити коло учасників кримінального провадження, які вправі викликати експерта для допиту в цій стадії, оскільки механізм допиту слідчим суддею під час досудового розслідування в судовому засіданні передбачений лише щодо свідка, потерпілого та особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого,

за наявності обставин, передбачених частиною 1 статті 225 КПК України, з урахуванням яких поширення цього механізму на допит експерта є недоцільним. Більше того, в Додатку Б до дисертації, який має назву «Порівняльна таблиця щодо запропонованих змін до КПК України» у пропонованій автором редакції частини 1 статті 356 КПК України міститься посилання лише на дізнавача, слідчого та прокурора як суб'єктів допиту експерта в ході досудового розслідування.

Разом з тим, наведені зауваження, які стосуються дискусійних положень дисертації, не ставлять під сумнів її високий рівень, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та можуть бути основою для наукового обговорення під час її захисту.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

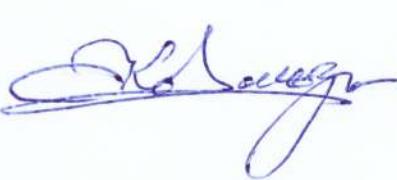
Актуальність, новизна, обґрунтованість і достовірність одержаних наукових результатів, їх теоретична та практична значимість доводять, що дисертація Андрія Михайловича Тимчишина «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій автором розв'язано конкретне наукове завдання, що має істотне значення для наук кримінального процесу та криміналістики.

Дисертація відповідає спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Реферат дисертації відповідає її змісту та повно відображає основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, та оформлені відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Дисертація відповідає вимогам МОН України до дисертацій, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора наук, і пунктам 7, 8 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор, Андрій Михайлович Тимчишин, заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю
12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність.

Опонент –

**завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики Івано-Франківського
навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська
юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**
«05» жовтня 2023 року

S.O. Ковальчук

Підпис проф. Ковальчука С.О. засвідчує.

**Вчений секретар Національного університету
«Одеська юридична академія»,
докторка юридичних наук, професорка,
заслужена юристка України**

B.B. Дудченко

